

Бібліотеки як суспільні центри управління сучасними інформаційними потоками

У роботі секції «Бібліотеки як суспільні центри управління сучасними інформаційними потоками» взяли участь 35 осіб, серед них – провідні фахівці Інституту досліджень проблем державної безпеки, Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, Російської державної бібліотеки, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, відділу інформаційних технологій Київського національного університету технологій і дизайну, Рівненського державного гуманітарного університету, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У рамках роботи секції було заслухано 31 доповідь. Розглянуто проблеми, пов'язані з виконанням бібліотеками ролі суспільних центрів управління сучасними інформаційними потоками у системі соціальних інформаційних комунікацій, зокрема у забезпеченні національного інформаційного суверенітету, у інформаційному забезпеченні української економіки; з тенденціями розвитку та визначенням місця бібліотек у політичній комунікації; забезпеченням сучасними бібліотеками доступу до наукових знань та їх участю у науковій комунікації; специфікою функціонування і завданнями електронних бібліотек; з ефективним застосуванням сучасних технологій в управлінні інформаційними потоками; з питаннями авторського права та обмеженням інформаційної бази аналітичної діяльності бібліотек.

Учасники секційного засідання дійшли висновку про необхідність нарощування аналітичних зусиль у формуванні інформаційної бази наукових бібліотек, створенні спеціальних інформаційно-аналітичних тематичних пакетів, зокрема на базі використання галузевої періодики; посилення культурно-інформаційної складової в діяльності сучасних бібліотек, вдосконалення методики культурно-інформаційного забезпечення суспільства на сучасному етапі; активізації співробітництва бібліотек з органами державної влади та місцевого самоврядування; здійснення маркетингового дослідження ринку споживання бібліотечних послуг та впровадження їх ефективної реклами. Були окреслені основні напрями вдосконалення функціонування бібліотеки як інтелектуально-виробничої системи, розвитку процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних інститутів, використання можливостей внутрішньобібліотечної електронної мережі та світової мережі Інтернет для сприяння ефективному управлінню сучасними інформаційними потоками.

Новим завданням, що постали перед державою у сфері зміцнення державного суверенітету, та напрямам активізації діяльності бібліотечних установ у цій сфері було присвячено доповідь заст. ген. дир. НБУВ, кер. СІАЗ, д-ра іст. наук, старш. наук. співробітника **В. М. Горового** «Роль бібліотек у забезпеченні національного інформаційного суверенітету».

Доповідач наголосив на зростанні суспільного значення бібліотек, розкрив їх потенційні можливості у використанні здобутків глобалізації в інтересах національного поступу, формуванні, збереженні та розвитку суверенних інформаційних ресурсів – тих ресурсів, без яких неможливий розвиток даної спільноти, неможлива її самоідентифікація, входження на рівноправних засадах у міжнародні інфор-

маційні обміни. Ці ресурси повинні безперервно і систематично оновлюватись – поповнюватись новою інформацією та «виводити» ту, що застаріла і втратила своє значення. Посиленої уваги також вимагає процес інфотворення. Він має спрямовуватись на створення інформації, котрої потребує розвиток суспільства.

Вирішенню окресленого завдання сприятиме організація відбору з глобального інформаційного простору такої інформації, яка, за умови її відповідної адаптації до суспільних реалій, здатна поповнити суверенний інформаційний ресурс. При цьому ефективне використання бібліотечного досвіду комплектування сприятиме нейтралізації шкідливої інформації, запобіганню поширення надлишкової інформації і, таким чином, зміцнюватиме національну інформаційну безпеку держави.

Отже, формування сучасного потужного суверенного інформаційного ресурсу покликане забезпечити створення надійного інформаційного фундаменту для соціально-економічного, політичного і культурного розвитку держави, посіданню нею гідного місця у міжнародному поділі праці. У цьому контексті бібліотеки мають пропагувати власні фонди, які стануть дороговказом для виробництва нової інформації і створення нових інформаційних ресурсів.

Проблеми поповнення вітчизняного інформаційного простору сучасними, затребуваними суспільством, інформаційними ресурсами та роль в цьому процесі бібліотек порушив пров. наук. співробітник Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, канд. фіз.-мат. наук **Є. О. Пілякевич** у своїй доповіді «Віртуалізація: зміна ролей і функцій в електронній бібліотеці».

В умовах розширення «віртуального простору», наголосив вчений, загострюється питання пошуку саме необхідної, потрібної користувачу, інформації, актуалізуються пошуки відповідей на питання – де і як взяти потрібну інформацію та як її найефективніше використати. У зв'язку з цим зростає роль і значення діяльності бібліотечних працівників як компетентних, високопрофесійних навігаторів в інформаційному просторі. Також зверталась увага на суспільну затребуваність методичної допомоги бібліотечарів, які є головною цінністю сучасної бібліотеки, на розроблення і впровадження ними відповідних інтегрованих технологій, підходів пошуку, відбору і опрацювання інформації. Висловлювались переконання, що лише за умови поєднання сучасного інформаційного ресурсу з новітніми технологіями його опрацювання і фаховою компетентністю бібліотечного працівника бібліотека вироблятиме потрібний і суспільству, і окремому користувачу інформаційний продукт та забезпечуватиме до нього доступ.

Різні напрями діяльності бібліотек як суспільних центрів управління сучасними інформаційними потоками було розглянуто у доповідях зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. Ю. Гранчак**, старш. наук. співробітника НБУВ, канд. екон. наук **С. П. Кулицького**, старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**, мол. наук. співробітника НБУВ **В. Е. Пальчук**.

Виступаючими було детально висвітлено потенційні конкурентні переваги наукової бібліотеки в інформаційному за-

безпеченні української економіки, зверталась увага на місце і роль бібліотек як соціальних інститутів у системі політичної комунікації. Наголошувалось, що з розвитком сучасних бібліотек як універсальних інформаційних центрів спостерігається тенденція їх виходу за межі суто функціонального суб'єкта та опосередкованого каналу політичної комунікації.

Бібліотеки сьогодні починають функціонувати не лише як канали політичної комунікації, а і як її співджерела. Вони виступають не просто посередником у передачі інформації, а, по суті, співкомунікатором, причому для всіх видів суб'єктів політичної комунікації. Отже, умовно їх можна визначити як універсальні суб'єкти політичної комунікації.

Унікальною особливістю бібліотек є їх здатність передавати інформацію політико-правового характеру від покоління до покоління та від спільноти до спільноти. Враховуючи, що політична комунікація є одним із засобів трансляції політичної свідомості в межах певної політичної культури суспільства, бібліотеки, зберігаючи суспільно-політичні надбання, забезпечують спадковість і наступність політичної свідомості.

Активізація інтегрування бібліотек у процеси політичної комунікації вимагає від них певної трансформації їх традиційних функцій: меморіальної, комунікативної, інформаційної, освітньої, соціалізуючої та культурної.

Така оперативна адаптація бібліотек до нагальних вимог часу і відповідність їх діяльності суспільним потребам сприятимуть створенню умов для підтримки життєздатності політичної системи, її стабільного розвитку і трансформації відповідно до змін, що відбуваються у суспільстві та світі, тобто виконанню політичною комунікацією свого головного призначення.

Значну увагу доповідачі приділили також питанням міжбібліотечної кооперації. Підкреслювалось, що ефективне виконання бібліотекою своїх функцій у сучасних реаліях стає можливим за умови налагодження ефективної корпоративної взаємодії. В цьому контексті було представлено зарубіжний і вітчизняний досвід створення та діяльності бібліотечних консорціумів, зокрема, наголошувалося на значенні останніх для створення єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективного впровадження нових технологій, продукування нових послуг для користувачів.

Зростання ролі консорціумів великою мірою пов'язане з активним поширенням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів. Кооперація бібліотек для спільного придбання та використання електронних ресурсів зменшує витрати, оскільки консорціуми мають змогу отримувати ресурси за оптимальною ціною та ліцензійними угодами, а також оптимізувати питання хостингу (послуг з розміщення сторінки в Інтернеті, тобто виділення місця на вінчестері сервера, що цілодобово підключений до мережі) та архівування.

Консорціуми, серед іншого, встановлюють єдині стандарти управління колекцією електронних ресурсів, спільно шукають шляхи розширення можливостей доставки наукової інформації користувачам бібліотек.

Відзначалось, що аналіз досвіду спільної роботи українських бібліотек різних регіонів наочно засвідчив високу результативність і перспективність корпоративного підходу до вирішення питань взаємодії бібліотек різного рівня й створення ними єдиного регіонального інформаційного простору.

Особливості участі бібліотек у науковій комунікації висвітлювалися у виступах мол. наук. співробітника НБУВ **О. О. Натарова** і мол. наук. співробітника НБУВ **І. В. Соколової**.

Зокрема, розглядалась участь бібліотек у науковій комунікації в контексті ініціативи відкритого доступу до наукового цифрового контенту та забезпечення сучасними книгозбірними доступу до наукових знань як форми реалізації права на інформацію. Виступаючі зазначали, що нині на наукову бібліотеку покладена суспільно значуща функція організації доступу читачів до наукової інформації через кумуляцію, збереження, систематизацію та надання в користування друкованих видань власного фонду й цифрового контенту з власної електронної мережі, а також з доступних баз даних електронних документів інших академічних установ чи колекцій видань через мережу Інтернет.

Принципово новою формою впорядкування і збереження інформації є розміщення наукових матеріалів в Інтернеті у вигляді відкритих архівів на умовах відкритого доступу. Ініціатором й активним учасником цього руху став відомий фахівець з ракових захворювань, лауреат Нобелівської премії, директор Національного інституту здоров'я США **Х. Вармус**, який запропонував створити Публічну наукову бібліотеку з точних і природничих наук (Public Library of Science – PLoS).

Публічна наукова бібліотека PLoS розпочала свою роботу у 2003 р. після того, як на цей проект було виділено дев'ятимільйонний грант. PLoS є електронною бібліотекою, але на сьогодні вона займається також і видавничою діяльністю, має власні онлайнові журнали, що спеціалізуються на питаннях біології, медицини, генетики й біоінформатики.

З ініціативи бібліотечного співтовариства було розпочато проект SPARC. У 1998 р. американські бібліотеки об'єдналися у консорціум і створили Коаліцію наукових видань і ресурсів (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition – SPARC). Об'єднання бібліотек у консорціум було зумовлене, насамперед, бажанням колективно вирішити проблему комплектування фондів бібліотек за умов інфляції, стрімкого зростання цін на наукові видання.

SPARC також активно опікувалася захистом прав і фінансових інтересів авторів-науковців; ввела практику консультацій, під час яких навчала підписання договорів з видавництвами наукових журналів з метою зберегти за собою авторське право та право розміщувати копії статей в Інтернеті.

Згодом SPARC почала сама видавати наукові журнали як альтернативу вже існуючим комерційним, надавала допомогу журналам наукових товариств.

У виступах підкреслювалося, що Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського також активно реалізує проекти доступу до світової і вітчизняної наукової інформації в електронному вигляді. Зокрема, на увагу заслуговує проект «Наукова періодика України», розміщений на сайті НБУВ, який гарантує ВД до результатів наукових досліджень, проведених за рахунок держбюджету. Реалізація проекту сприяє зміцненню інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності, включенню національних ресурсів до міжнародної системи наукових електронних комунікацій, формуванню позитивного іміджу української науки. На сьогодні триває формування повнотекстової складової порталу. Електронний архів містить близько 1600 українських наукових періодичних та продовжува-

них видань, засновниками, видавцями яких є наукові та освітні заклади України. Архів відкриває доступ до матеріалів 2007–2011 рр.

Питанням культурно-просвітницької діяльності національної бібліотеки як одного з елементів інформаційного обслуговування користувачів, гендерної культури в інформаційно-комунікативній діяльності бібліотеки, ролі сучасної бібліотеки у формуванні інформаційної культури особистості були присвячені виступи наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Н. Б. Захарової**, мол. наук. співробітника НБУВ **Л. П. Чернявської**, мол. наук. співробітника НБУВ **Н. В. Тарасенко**.

Зверталась увага на те, що у сучасних умовах актуальною є роль бібліотеки як соціального інституту, котрий сприяє усуненню суперечностей між вимогами соціуму й потребами індивідуума. Зважаючи на те, що формування поглядів пересічної сучасної людини з багатьох аспектів культури відбувається під дедалі більшим впливом ЗМІ, які надають великий і несистематизований масив інформації з цих питань, роль бібліотек та їх інформаційно-аналітичних служб є досить значною. Адже відчувається суспільна потреба в неупередженій, науково перевіреній, систематизованій, чіткій, зрозумілій і доступній інформації, здатній справляти позитивний вплив на формування культури як суспільства загалом, так і окремої особистості.

Говорячи про формування інформаційної культури особистості й підвищення інформаційної культури суспільства, виступаючи наголошували, що виконання цих завдань передбачає взаємодію системи освіти з соціальними інститутами, які традиційно акумулюють інформаційні ресурси суспільства, а саме, бібліотеки і служби інформації. Засобом, який забезпечує таку взаємодію, виступає єдиний методологічний підхід, що передбачає єдність понятійного апарату, знання основних законів функціонування документних потоків інформації в суспільстві, прийомів і методів аналітико-синтетичного опрацювання інформації, критеріїв ефективного пошуку інформації та інших чинників. При цьому принципово важливим є одночасне підвищення інформаційної культури і тих, хто навчається, і тих, хто навчає.

Про вплив електронних технологій на трансформацію бібліотечних функцій, суспільну роль бібліотек, формування моделі аналітика в адаптивній інформаційно-пошуковій системі, перспективи організації обслуговування користувачів у бібліотеках – інформаційних центрах майбутнього йшлося в доповідях наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **В. М. Медведєвої**, пров. інженера НБУВ **А. В. Вітушка**.

Беручи до уваги зростаючу складність завдань, що постають перед Україною в сучасному глобалізованому світі, нагальну необхідність інформатизації суспільства, на якій ґрунтуються можливості інноваційного розвитку, було зроблено висновок про те, що наявна мережа бібліотек залишається тим резервом, модернізація якого, виведення на рівень задоволення сучасних запитів інформаційного обслуговування може не лише повернути культурно-освітнє значення бібліотек, але й стати ефективним суспільним інструментом задоволення потрібними інформаційними ресурсами всіх категорій користувачів.

У зв'язку з цим окреслювалися основні завдання, що сьогодні стоять перед бібліотеками і потребують першочергового вирішення:

- упровадження у бібліотечну діяльність електронних інформаційних технологій, активне включення кни-

гозбірень у мережу сучасних соціальних інформаційних комунікацій;

- упровадження дистантних методів роботи як найбільш перспективного напрямку розвитку бібліотечних установ у майбутньому, урізноманітнення активних форм інформаційно-аналітичного обслуговування, їх постійне удосконалення;
- оцифрування фондів бібліотек, оперативне введення в суспільний обіг насамперед тієї їх частини, що є вкрай важливою для вирішення актуальних проблем суспільного розвитку, вітчизняного наукового поступу, формування національних духовно-ціннісних орієнтирів, патріотичного виховання нових поколінь українців;
- вироблення стратегічних підходів, налагодження ефективного відбору якісної інформації з глобального інформаційного простору, комплектація ними наявної системи інформаційних баз і підготовка для ефективного використання українськими користувачами;
- об'єднання українських інформаційних ресурсів у загальнонаціональний банк даних, організація роботи на цій основі Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека–XXI», налагодження ефективної координації діяльності бібліотечних установ, а в подальшому інформаційних, науково-інформаційних, культурно-інформаційних та інших центрів щодо задоволення суспільних запитів на інформацію, реалізації без зайвого дубляжу процесу оцифрування фондів, збагачення їх новими інформаційними ресурсами, освоєння ефективних форм інформаційно-аналітичної діяльності, організація дієвого використання національних інформаційних ресурсів в умовах впливів глобального інформаційного простору;
- професійне зростання бібліотечних працівників, організація підготовки спеціалістів, які б задовольняли вимоги сучасних інформаційних процесів.

Особливості довідково-бібліографічного обслуговування в умовах розвитку електронних технологій, специфіка підготовки довідково-бібліографічних ресурсів з правової тематики розглядалися у виступах зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. В. Добко**, зав. відділу Російської державної бібліотеки, канд. пед. наук **М. Ю. Нещерет**, наук. співробітника НБУВ **Н. І. Моїсєнко**, мол. наук. співробітника НБУВ **А. М. Колесніченко**, мол. наук. співробітника НБУВ **В. А. Шкаріної**, гол. бібліографа НБУВ **В. Ю. Радченко**.

Підкреслювалось, що в умовах стрімкого зростання різних за своєю якістю інформаційних ресурсів підвищується значення довідково-бібліографічного напрямку бібліотечної діяльності. Адже лише бібліограф, володіючи необхідними методиками пошуку та оброблення інформації, може оперативного надати доступ до повного переліку паперових та електронних ресурсів з певної тематики і гарантувати його повноту, достовірність та науковість.

Зважаючи на активний розвиток законодавчого процесу в Україні, актуальною стає підготовка довідково-бібліографічних ресурсів з правової проблематики. У цьому контексті були представлені, підготовлені співробітниками відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ: 1) путівник з електронних ресурсів «Держава і право», який допоможе користувачам ознайомитися з веб-сайтами українського сегмента Інтернету, що подають законодавчі та нормативні документи, допомагають знайти необхідні, більш докладно дослідити питання з правознавства і держа-

вотворення; 2) анотований каталог «Держава і право. Бібліографічні посібники» – науково-бібліографічне видання, де представлено різні за жанром галузеві та тематичні бібліографічні джерела з питань держави і права, видані українською та російською мовами, які зберігаються у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Методико-технологічним аспектам функціонування бібліотеки в системі інформаційно-комунікативної взаємодії присвятили свої доповіді зав. відділу НБУВ **Т. П. Дубас**, мол. наук. співробітник НБУВ **Н. К. Автономова**, наук. співробітник НБУВ **А. Г. Федорчук**, мол. наук. співробітник НБУВ **Л. В. Присяжна**, мол. наук. співробітник НБУВ **С. В. Горова**, мол. наук. співробітники НБУВ **В. Ю. і Т. П. Касаткіни**, асп. НБУВ **М. В. Петрова**.

Зокрема, розглядалися питання специфіки використання електронних технологій у практиці інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек та при підготовці наукових бібліотечних видань, акцентувалася увага на технологічних аспектах інформаційно-аналітичних ресурсів соціально-політичної проблематики, на трансформаціях у сучасній бібліотечній діяльності, спричинених новітніми інформаційними та телекомунікаційними технологіями, на сучасних технологіях управління формуванням електронних ресурсів наукових бібліотек.

Про розвиток веб-сайтів бібліотек як інструменту управління інформаційними потоками та продукту бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності; про технології управління контентом сайту та перспективи бібліотечних сервісів йшлося у виступах мол. наук. співробітника НБУВ **В. І. Бондаренко**, асп. Рівненського державного гуманітарного університету **О. М. Грогуль**, пров. інженера НБУВ **А. Г. Ключка**.

Аналіз функціонування веб-сайтів зарубіжних і вітчизняних центральних та регіональних бібліотек засвідчив спільні тенденції їх розвитку, хоча сайти вітчизняних бібліотек, особливо регіональних, як наголошували виступаючи, відрізняються від зарубіжних менш розгалуженою структурою та різноманітними обмеженнями у наданні інформаційних послуг.

Серед найбільш затребуваних сервісів, до яких сьогодні надають доступ бібліотечні сайти, – електронні каталоги, фонди, реферативні бази даних, колекції, виставки, фото- та аудіо ресурси.

На переважній більшості сайтів бібліотек можна ознайомитися з історією установи та стрічкою новин, скористатися пошуковою системою, яка, зазвичай, є досить зручною та багаторівневою, а також послугою зворотного зв'язку. Сайти великих бібліотек, як правило, мають чати, форуми або представлені в соціальних мережах.

При цьому було зауважено, що, реагуючи на світовий досвід, на інформаційні запити сьогодення та на необхідність забезпечення безперешкодного доступу до інформації всіх верств населення, вітчизняним бібліотекам варто було б розглянути можливість надання онлайн-доступу до бібліотечних інформаційних ресурсів категорії громадян з особливими потребами. У перспективі, за прикладом Парламентської бібліотеки Японії, можна було б впровадити доступ до сайту за допомогою мобільної версії.

На важливість розроблення та розвитку сайтів вітчизняних бібліотек відповідно до кращих зарубіжних аналогів наголошувалось і з огляду на те, що сьогодні бібліотечний сайт представляє не тільки безпосередньо бібліотеку, а й

державу загалом у віртуальному просторі, надаючи достовірну інформацію про її історію, культуру та сучасний стан розвитку.

Участь бібліотек у формуванні національного ринку електронно-інформаційних продуктів та послуг; значення в цьому контексті вивчення інформаційних запитів як орієнтира удосконалення бібліотечної діяльності; проблеми авторського права та обмеження інформаційної бази аналітичної діяльності бібліотек; бібліотечна реклама як засіб комунікації – всі ці питання були розглянуті у виступах зав. відділу НБУВ **Н. С. Вітушко**, мол. наук. співробітника НБУВ **О. П. Желай**, мол. наук. співробітника НБУВ **І. Ю. Терещенко**, мол. наук. співробітника НБУВ **Г. І. Булахова**, асп. НБУВ **А. О. Павленко**.

Доповідачами зверталась увага на здатність вітчизняних бібліотек виробляти сучасний, науковий, конкурентоздатний, затребуваний суспільством інформаційно-аналітичний продукт. При цьому зауважувалось, що сьогодні користувач, на жаль, не завжди орієнтується в можливостях бібліотеки, масштабах тієї допомоги, яку йому можуть надати бібліотечні працівники. У зв'язку з чим актуалізується питання розроблення бібліотеками власної маркетингової стратегії та реклами, здатних забезпечити створеному в межах бібліотеки інформаційно-аналітичному продукту власну нішу та попит на інформаційному ринку.

Завершуючи свою роботу, учасники секційного засідання обговорили і схвалили до прийняття проект Рекомендацій конференції. При обговоренні були внесені доповнення до заключного документа конференції, зокрема пункти про важливість розвитку ефективних форм введення в суспільний обіг актуальної інформації бібліотечних фондів, що відповідають основним напрямам суспільного розвитку, інформації, яка має бути орієнтиром, дороговказом, відображати національну традицію в сучасному інфотворенні; про вдосконалення методик організації відбору інформації, необхідної для розвитку українського суспільства із ресурсів глобального інформаційного простору, форматування цієї інформації у вигляді, зручному для використання вітчизняними користувачами; про організацію комплектування новою вітчизняною інформацією з урахуванням актуальних проблем розвитку українського суспільства; про необхідність вироблення ефективних методик забезпечення збереження, розвитку і використання в національних інтегресах суверенних інформаційних ресурсів.

Тетяна Гранчак,
зав. відділу НБУВ,
канд. іст. наук